

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЯРОЦЬКИЙ БОГДАН АЛЬФРЕДОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 338
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

Б. А. ЯРОЦЬКИЙ
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
ПЛОТНІКОВА Марія Федорівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **ЯРОЦЬКОГО Богдана Альфредовича**
допущений до захисту

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «___» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к. е. н., професор _____
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я та прізвище)

«___» _____ 20__ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **ЯРОЦЬКИЙ Богдан Альфредович** захистив
(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

ЯРОЦЬКИЙ Б. А. Пріоритети сталого розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування – Поліський національний університет, 2023.

Кожна країна, адаптуючи 17 Цілей сталого розвитку, визнані ООН як пріоритетні для світової соціально-економічної системи, самостійно розробляє власні стратегії, плани і програми зі сталого розвитку. Виконання завдань в рамках мети сталого розвитку безпосередньо пов'язане з ефективним державним управлінням, яке справляє вплив на сталий розвиток і передбачає наявність ефективних органів та законів, які підтримують збалансований розвиток суспільного сектору шляхом створення сприятливого середовища для розвитку ринку і забезпечення захисту прав людини, а також участі всіх верств населення у процесах прийняття політичних рішень, досягнення справедливих економічних і соціальних результатів.

Ключові слова: сталий розвиток, зелена економіка, державне управління, публічне адміністрування, туризм, стратегія, суспільна свідомість, комунікативні моделі.

SUMMARY

YAROTSKY B. Priorities of sustainable development of territorial communities under martial law. – Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 281 – Public administration and administration. – Polissia national university, 2023.

Each country, adapting the 17 Sustainable Development Goals recognized by the UN as a priority for the global socio-economic system, independently develops its own strategies, plans and programs for Sustainable Development. The implementation of tasks within the framework of the Sustainable Development Goal is directly related to Effective Public Administration, which has an impact on Sustainable Development and provides for the existence of effective bodies and laws that support the balanced development of the public sector by creating a favorable environment for market development and ensuring the protection of human rights, as well as the participation of all segments of the population in political decision-making processes, achieving fair economic and social results.

Keywords: sustainable development, Green Economy, Public Administration, Public Administration, tourism, strategy, public consciousness, communication models.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СТІЙКИЙ РОЗВИТОК ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ СТАНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	6
1.1. Теоретичні підходи моделювання стратегічних пріоритетів стійкого розвитку	6
1.2. Державне управління сталим розвитком: зарубіжний досвід	10
Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ДОСЯГНЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ МІСТ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	18
2.1. Концептуальні підходи подолання наявних проблем: ідеї територіального розвитку.....	18
2.2. Стратегічні пріоритети сталого розвитку на рівні територіальної громади	24
Висновки до розділу 2	27
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	29
3.1. Можливості та перспективи «зеленого» розвитку	29
3.2. Екологічний туризм як чинник сталого розвитку.....	35
Висновки до розділу 3	38
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43
ДОДАТКИ.....	48

ВСТУП

Актуальність теми. XXI ст. століття ознаменувався створенням нового глобального партнерства з метою підвищення рівня добробуту і визначив основні цінності і принципи сприяння розвитку. Прийняті у 2015 р. Цілі сталого розвитку (ЦУР) спрямовані на забезпечення збалансованості трьох компонентів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного. Наразі з 17 цілей сформульовані завдання із зазначенням кількісних і якісних параметрів, які необхідно досягнути до 2030 р. Кожна країна, адаптуючи дані цілі, самостійно розробляє плани і програми зі сталого розвитку, а також власні стратегії. Виконання завдань в рамках мети сталого розвитку безпосередньо пов'язане з ефективним державним управлінням, яке справляє вплив на сталий розвиток і передбачає наявність ефективних органів і законів, які його підтримують шляхом створення сприятливого середовища для розвитку ринку і забезпечення захисту прав людини, а також участі всіх верств населення у процесах прийняття політичних рішень, досягнення справедливих економічних і соціальних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція сталого розвитку закріплена в нормативно-правових документах країн і має правовий та політичний характер, впливаючи на зовнішньополітичні відносини між країнами в різних сферах національних інтересів (охорона навколишнього середовища, економіка, соціально-економічний розвиток тощо). Серед вчених цієї сфери можна назвати К. Білоус, Ю. Коваль, Г. Красноущенко, Г. Розенберга, О. Сініцину, А. Пашкевича, В. Шаповала та інших. Серед зарубіжних дослідників можна виділити праці Дж. Гелбрейта, А. Арона, Р. Карсона, Д. Х. Медоуса, Й. Рандерса та інших. Формування процесів управління сталим розвитком викликало широкий інтерес політиків, практиків, вчених. Відсутність єдиного системного підходу вивчення та функціонування у цій сфері визначили актуальність дослідження.

Мета дослідження – розробка практичних рекомендацій щодо сталого розвитку територіальних громад в умовах війни в Україні. Завдання дослідження: 1) вивчити підходи до тлумачення терміну «сталий розвиток»; 2)

вивчити національний та світовий досвід сталого розвитку територіальних громад; 3) запропонувати оптимальну стратегію суспільно-економічного зростання через реалізацію стратегії сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є процес формування сталого розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану. **Предметом дослідження** є теоретико-методичні та організаційно-практичні засади формування сталого розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану. **Теоретична і методологічна основа дослідження** представлена як спеціалізованими та загальними методами. Вони дозволили дослідити явища у їх розвитку, врахувати наявні взаємозв'язки. Застосовано такі методи як аналітичні (монографічний метод, опис, системний аналіз, систематичний огляд, порівняльний аналіз, стратегія пошуку тощо). *Інформаційна база дослідження* передбачала використання монографічних матеріалів, статей, відкритих даних міністерств та відомств, праць вітчизняних та зарубіжних дослідників у наукометричних базах даних, інтернет-ресурсів, даних НАДС, вітчизняних та міжнародних Агентств, звітів міжнародних організацій, зокрема таких як ООН, Світовий банк тощо.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи презентовано на науково-практичних конференціях «Студентські наукові читання – 2022» (15 грудня 2022 р.) на тему «Публічна соціальна політика управління сферою охорони здоров'я зарубіжних країн», у конференції «Без коріння саду не цвісти» на тему «Авторитет і роль державного службовця в суспільстві» (Житомир, 14.10.2022 р.), у конференції «Механізми управління розвитком територій» на тему «Державна служба як правовий і соціальний інститут» (м. Житомир, 26–28.10.2022 р.).

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Робота здобувача ОС магістр спеціальності «Публічне управління та адміністрування» представлена відповідно до плану навчального процесу. Основна частина кваліфікаційної роботи включає вступ, три розділи, висновки та список літератури і розміщена на 43 сторінках. Додатковими елементами роботи є анотація та додатки, у кваліфікаційній роботі наявні 3 додатки, список використаних джерел зі 53 найменувань, 4 рисунки.

РОЗДІЛ 1.

СТІЙКИЙ РОЗВИТОК ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ СТАНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Теоретичні підходи моделювання стратегічних пріоритетів стійкого розвитку

Тема сталого розвитку є актуальною для кожної національної економічної системи. У другій пол. XX ст. перед людством актуалізувалися питання обмеженості ресурсів для задоволення зростаючих потреб. У 1970–80 рр. ця проблема визнана світовою спільнотою [1]. Внаслідок цього зароджується становлення концепції сталого розвитку. Дослідники визначають, що початок зародження формування концепції припадає на 1960 рр., коли з'являються ідеї про необхідність пошуку шляхів співіснування людства і збереження навколишнього середовища, у 1970–80 рр. концепція стає напрямком досліджень і відображається у законодавчих і нормативних документах на національному та світовому рівнях. Саме НТП необхідний суспільству, розглядається як основна причина виникнення глобальної екологічної катастрофи (доповідь Всесвітньої комісії з навколишнього середовища, 1987 р. [2]), де виник термін сталий розвиток. У 1995 р. ООН створено спеціальну комісію зі сталого розвитку, розроблено систему індикаторів (включає 132 показники), згруповано 4 напрямками використання стратегічних рішень національних економік: індикатори 1) соціальних аспектів; 2) економічних аспектів; 3) екологічних аспектів; 4) інституційних аспектів [3] (до цього Концепція об'єднувала три групи показників: економічні, соціальні та екологічні [4]). Пізніше сформовані інституційні аспекти показали практику інституційної сфери як впливу на прийняття управлінських рішень в умовах війни в Україні.

У 1992 р. ООН ініціювала Конференцією з навколишнього середовища та розвитку, де прийнято Концепцію сталого розвитку [5] з конкретними рекомендаціями урядам країн щодо розробки національних стратегій сталого розвитку. В Україні з цього ж року прийняті законодавчі документи в сфері сталого розвитку. У 1992 р введено Концепції сталого економічного

зростання передував Національний план дій з охорони навколишнього середовища. Указом Президента затверджено Національну стратегію з охорони навколишнього середовища та сталого розвитку [6]. Далі вийшов Указ Президента Про затвердження Концепції переходу до сталого розвитку [7], що містить систему перспективних положень для країни XXI ст.

Термін «сталий розвиток» став популярним після видання доповіді «Наше спільне майбутнє» (1987 р.), основна сутність якого визначала не ставити під загрозу майбутні покоління щодо задоволення потреб поколінь наразі [2]. Зародження, становлення та і розвиток концепції сталого розвитку супроводжують такі етапи: початковий етап, етап становлення і розвитку, етап виділення проблем і розробки напрямків розвитку. У роботах К. Білоусенко [8], Краснорудського, Г. Розенберга [10], М. Пашкевича та В. Шаповала [9] ці етапи, в цілому мають спільні ознаки: часові періоди. А. Пасенов виділив основні етапи: 1) розробка основоположних елементів концепції, 2) нормативне закріплення й обґрунтування положень концепції, поетапне її вдосконалення [1].

Огляд законодавчих документів у сфері сталого розвитку та економічного зростання дозволив зробити висновок, що термін «сталий розвиток» закріплений у правовому полі щодо двох напрямів: забезпечення високого рівня життя, збереження традицій нечисленних народів [11–12], а також розвиток інфраструктури, якості життя населення сільських територій [13–14]. Законодавча обмеженість обумовлює подальшого вивчення і формування поняття «сталий розвиток», а також його вплив на економічні процеси. На основі проведеного дослідження пропонуємо наступну модель сталого розвитку територій в розрізі національних інтересів і стратегічних пріоритетів, які мають базовий і варіативні блоки, адаптовану для будь-якого територіального рівня (рис. 1.1). В основу моделі доцільно покласти національні інтереси і стратегічні пріоритети, наведені в стратегії національної безпеки [15]. До інтересів «державного блоку» пропонується віднести національні інтереси та стратегічні пріоритети (рис. 1.1). Система національних інтересів і стратегічних пріоритетів є національним, верхнім рівнем територіальної ієрархії. З метою забезпечення сталого розвитку територій нижчого рівня зробимо декомпозицію національних інтересів і

стратегічних національних пріоритетів на рівень макрорегіонів, виділення яких передбачено Стратегією просторового розвитку [16].

**Рис. 1.1. Модель стійкого розвитку територій з урахуванням
сво інтеграційного вектор розвитку**

Джерело: сформовано на основі [32–37].

Досягнення національних інтересів, стратегічних національних пріоритетів доцільно забезпечити за коштами наступних напрямків розвитку макрорегіонів: Міжрегіональна інтеграція (спрямована на забезпечення національних інтересів державного блоку); економічне зростання, розвиток інфраструктури, впровадження технологій НТП (з метою задоволення національних інтересів у сфері економіки та екології); збереження чисельності населення та підвищення якості життя (реалізація національних інтересів у сфері людського потенціалу). Залежно від особливостей розвитку, економічної спеціалізації, територіальної схильності той чи інший макрорегіон визначає ступінь пріоритетності кожного з наведених вище напрямків, проте всі з них є базовими (обов'язковими для виконання). Ми пропонуємо включити в модель блоки варіативних напрямків, які реалізуються додатково або не реалізуються в залежності від специфіки, стратегічної та ресурсної спрямованості регіону, або наявності напрямків, що вимагають особливих умов підтримки. До таких напрямків можна віднести

розвиток сільських територій, підтримання життєзабезпечення корінних нечисленних народів, які проживають на території (рис. 1.2).

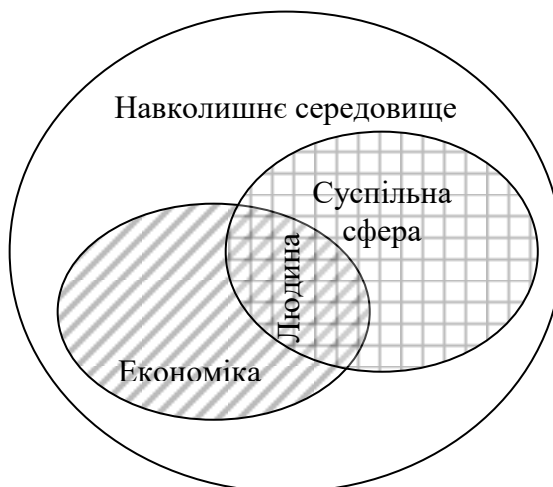

Рис. 1.2. Місце людини у концепції стійкого розвитку територій

Джерело: сформовано на основі [3–7].

Концептуальне визначення поняття «державне управління» по-різному трактується вченими. Окремі експерти визначають управління як верховенство закону, колективне прийняття рішень, нарощування потенціалу, обмін інформацією та підзвітність. Е. Соренсен та Дж. Торфінг пов'язали державне управління з інноваціями засобом, за допомогою якого громадяни та політичні діячі спільно створюють цінності або спільно створюють різні можливості для вирішення складних соціальних проблем [19]. За словами Р. Родеса, Державне управління передбачає самоорганізовані міжорганізаційні мережі. Вони доповнюють ринки, ієрархію управління для владного розподілу ресурсів та здійснення контролю й координації [18]. Багато експертів вважають, що саме Родес є автором наукових робіт, присвячених формулюванню основоположних принципів та рис моделі New Public Management – нового державного управління [16].

Велику роль у державному управлінні відіграють соціальні фактори, а саме, формування соціального капіталу. Згідно Дж. Коойману, Державне управління – це спосіб мислення та роботи, заснований на спільних цінностях, таких як довіра, чесність, порядність та підзвітність [13]. Як і довіра, управління також порівнюють із набуттям знань та навичок через відданість змінам та навчанню [11]. Це пов'язано з тим, що управління, як і довіра, – це багатогранне питання. Не існує єдиної універсальної моделі довіри; людина

може відчутти наслідки, але довіру як цінність важко довести. Згідно Д. Норту, творцеві фундаментальної теорії інституційної економіки, державне управління пов'язане з інститутами, які є правилом гри, тому що вони формують закони, правила і норми і регулюють діяльність людини [15]..

Слід зазначити, що державність України має багатовікову історію, що бере початок Київської Русі, але й цьому процесу передувала Трипільська культура, де у центрі уваги завжди знаходилися питання соціально-економічного розвитку, постійна турбота про розвиток науки і культури як незмінна політика важливості. Саме опора на закони дозволила київським князям, крім допомоги сили свого авторитету, підвищити ефективність діяльності апарату управління, забезпечуючи справедливість і неупередженість [6]. Сучасна Україна прагне зберегти кращі традиції національної державності, закладені нашими видатними предками. Для послідовної реалізації ЦУР в Україні відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [46] було видано Указ Президента «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [42] (№5/2015 від 12.01.2015) на основі якого внесено до Верховної Ради проект Закону України «Про Стратегію сталого розвитку... до 2030 року» [16] (№9015 від 07.08.2018), сформований Національний перелік з 16 цілей, 125 завдань і 200 індикаторів ЦУР, що відображають національні пріоритети розвитку країни. На рівні уряду створено Міжвідомчу координаційну раду та затверджено «Дорожню карту» щодо організації імплементації національних цілей і завдань у галузі сталого розвитку на період до 2030 р., а з лютого 2020 р. розпочала свою діяльність Парламентська комісія з моніторингу ЦУР[50].

1.2. Державне управління сталим розвитком: зарубіжний досвід

З метою організації системної роботи по здійсненню заходів, спрямованих на послідовне підвищення якості життя населення, було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів щодо інтеграції ЦУР у національні стратегії та програми розвитку, включаючи комплексні, галузеві і регіональні. Основним інструментом для моніторингу та поширення статистичних даних про індикатори ЦУР є національна платформа <http://ukrstat.gov.ua>, яка є єдиним

центром для збору, узагальнення та звітності за національними індикаторами ЦУР. Наразі 105 з 125 національних цільових показників ЦУР (84%) охоплені в більш ніж 190 нормативних, програмних і стратегічних документах уряду. Результативність проведених реформ відстежується за допомогою глобального індексу досягнення ЦУР, згідно з яким країна займає 77 місце з 165 країн світу. Стратегічна мета України в довгостроковій перспективі увійти до складу країн з високим середнім рівнем доходу до 2030 р., що має на меті більш ніж дворазове збільшення душевого доходу, зниження рівня бідності і нерівності, у тому числі з урахуванням подолання сучасних викликів. Для досягнення цієї мети, починаючи з 2017 р. в Україні ініційовано великомасштабні реформи в системі державного управління. Ключовими елементами вдосконалення системи державного управління визначено: 1) створення ефективних, самостійних і компетентних інститутів, які ефективно взаємодіють; 2) налагодження системи професійної державної служби; 3) розробка комплексних програм та ініціатив з протидії корупції; 4) формування активного громадянського суспільства (рис. 1.3). З метою створення концептуально нової моделі державного управління з урахуванням сучасних загальносвітових тенденцій інноваційного розвитку у 1997 р. створена Державна комісія з проведення адміністративної реформи [24], у 1998 р. затверджено заходи відповідно до Концепції адміністративної реформи в Україні.

В межах Концепції передбачено виконання наступних пріоритетних завдань: 1) оптимізація і децентралізація системи державного управління внаслідок усунення надлишкових і невластивих завдань, функцій та повноважень, ліквідації дублювання та паралелізму; 2) дебюрократизація й зниження витрат державного управління, підвищення ефективності діяльності та прозорості системи прийняття управлінських рішень; 3) впровадження системи стратегічного планування, інноваційних ідей, розробок й технологій [38]; 4) подальше скорочення управлінського впливу на сфери економіки та розширення ринкових механізмів управління, спрямованого на розвиток здорового конкурентного середовища, підвищення інвестиційної привабливості країни й ділової активності населення [22]; 5) формування ефективних форм громадського і парламентського контролю, спрямованих на попередження корупційних проявів.

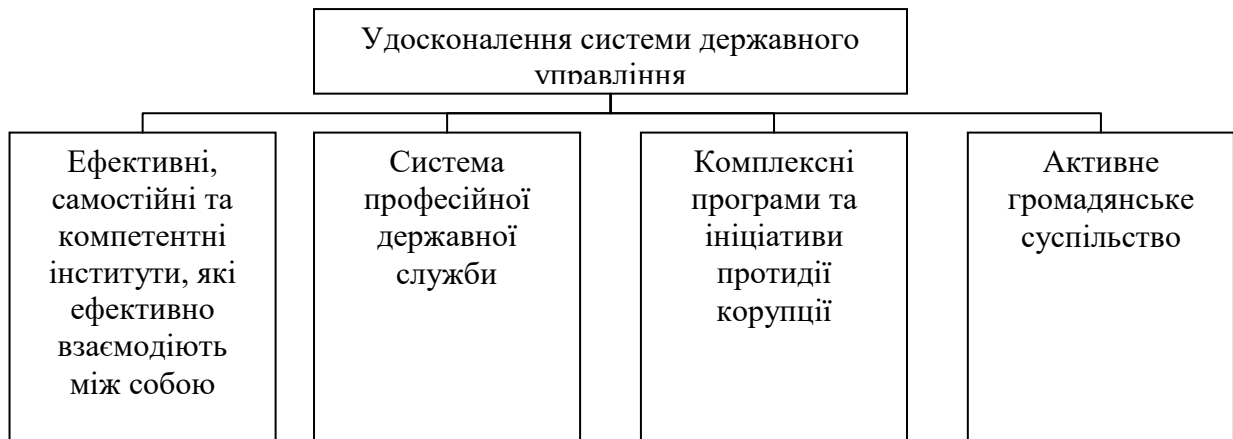

Рис. 1.3. Удосконалення системи державного управління

Джерело: сформовано на основі [11–15].

Найважливішою умовою досягнення зазначених завдань є гармонізація інституційних реформ, прийнятих нормативно-правових актів і державних програм з принципами ефективного державного управління в інтересах сталого розвитку. Ці принципи відповідають трьом основним елементам ЦУР 16: ефективність, підзвітність, інклюзивність. Відповідність національного законодавства України розглянемо на відповідність такому елементу як ефективність. Елемент «ефективність» включає три принципи: 1.1 компетентність, 1.2. розумна державна політика, 1.3. Співпраця. У зв'язку з цим оцінка впровадження принципів ефективного державного управління в інтересах сталого розвитку повинна будуватися на вивченні імплементації кожного з даних принципів в ході реалізації інституційних реформ в країні.

1.1. Компетентність передовий досвід зарубіжних країн ілюструє, що реформування державної служби включає ряд напрямків та передбачає чітке розмежування повноважень владних структур, підвищення їх відповідальності; децентралізацію адміністративних одиниць з орієнтацією на якість та ефективність; зниження рівня бюрократизації державних служб; підвищення престижу професії державного службовця; формування дієвої системи мотивації співробітників державних органів до безперервного професійного розвитку; удосконалення системи матеріального стимулювання державних службовців [4].

Адміністративна реформа реалізується на основі принципу «не народ повинен служити державним органам, а державні органи повинні служити народу». З метою підвищення ефективності державної цивільної служби,

забезпечення потреб державних органів і організацій в кваліфікованих кадрах, а також просування їх по службі з урахуванням професійних якостей Розпорядженням Кабінету Міністрів України [21] (№831-р) від 21.07.2021) визначені пріоритетні напрямки подальшого вдосконалення і реформування державної цивільної служби: 1) застосування принципу меритократії, що передбачає прийняття на державну службу і кар'єрне просування найбільш здібних осіб на основі справедливої і об'єктивної оцінки їх професійних якостей і особливих заслуг [14]; 2) впровадження кар'єрної моделі державної служби (передбачає послідовне проходження посадових ступенів кар'єри з регулярним підвищенням кваліфікації, а також з категоризацією державних службовців і присвоєнням їм кваліфікаційних рангів); 3) прийняття на державну службу на основі відкритого незалежного конкурсного відбору, що дозволяє об'єктивно оцінити всі достоїнства і переваги кандидата; 4) введення єдиної системи оплати праці державних службовців [52]; 5) формування ефективного та професійно підготовленого кадрового резерву на національному, регіональному та галузевому рівнях; 6) впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у сфері управління персоналом та розвитку людських ресурсів у державних органах та організаціях [41]; 7) впровадження ефективною системи соціальних гарантій, а також мотивація і стимулювання державних цивільних службовців до підвищення професійної майстерності та ефективності своєї діяльності [28]. Це відповідає реалізації політики управління персоналом та розвитку людських ресурсів. Дослідження показують, що в країнах, які застосовують принцип меритократичного управління, спостерігається більш високий рівень економічного зростання.

В умовах глобалізації важливе значення для підвищення ефективності управлінських рішень має розвиток інформаційних технологій. Впровадження ІКТ в господарський механізм, системи управління малим і великим бізнесом, а також процес створення «електронного уряду» дозволяє посилити «прозорість» в боротьбі з корупцією, розширювати демократію і забезпечити доступ бідних до інформації, участі в ринках. На думку багатьох експертів, саме корупція-ключовий елемент економічної неефективності і серйозна перешкода на шляху скорочення масштабів злиднів і розвитку [9]. З метою встановлення єдиних

принципів і правил етичної поведінки працівників органів державного управління та органів виконавчої влади на місцях, створення умов для сумлінного та ефективного виконання ними службових обов'язків, попередження зловживань (Наказ НАДУ з питань державної служби від 8.08.2016 р. [47]) затверджено Загальні правила етичної поведінки працівників державних службовців та представників органів виконавчої влади на місцях, що є одним із критеріїв оцінки якості професійної діяльності та службової поведінки державного службовця за принципом компетентності [19–21]. Одним з напрямів досягнення вказаних завдань на рівні держави вважається діджиталізація, цифровізація та електронне врядування.

Цифровізація перетворює державний сектор [2]. Поліпшення державного управління для громадян безпосередньо пов'язане з необхідністю розвитку інформаційного суспільства на основі інфраструктури – електронного уряду [1]. Саме тому створення необхідних інституційних основ відіграє важливу роль у прискоренні процесів цифровізації в галузі державного управління. Прийняті ще на початку 2000-х Закони «Про електронний цифровий підпис» [12], «Про електронні документи та електронний документообіг» [46], «Про електронну комерцію» [19], «Про платіжні послуги» [29] спрямовані на створення нормативно-правової бази у галузі інформатизації, державних інформаційних ресурсів, стимулювання розвитку торгівлі з використанням сучасних інформаційних технологій, прискорення впровадження електронних технологій в управлінні на всіх рівнях, біржовій торгівлі, банківській сфері, платіжний обіг комунальних послуг тощо [12].

Розвиток електронного інституціоналізації наразі є на початку свого становлення, але вважається фактором стійкого економічного зростання внаслідок сприяння розширенню конкурентних ринків, більшої прозорості дій уряду, залученню іноземного капіталу, які ведуть до зниження трансакційних витрат і економічного зростання [32]. Так, темпи зростання ВВП у 2016-2019 рр. становили 5–6 % на рік, а в період пандемії коронавірусу, незважаючи на кризову ситуацію у світі, негативні наслідки відбилися не спадом в економіці, а зниженням темпів економічного зростання до 0,6%, що набагато вище, ніж у більшості інших країн [24]. Цифровізація системи державного управління

передбачає впровадження стратегії електронного уряду як комплексу взаємопов'язаних заходів і заходів, передбачаючи: 1) поліпшення процесів державного управління (внутрішньовідомчого та міжвідомчого) за допомогою впровадження електронної адміністрації та координації інформаційних баз даних; 2) поліпшення взаємозв'язку з громадянами, організаціями за допомогою забезпечення електронного доступу до управління [12]. З метою подальшого розвитку інформаційних технологій Верховною Радою розглянуто законопроекти про цифрові речі, цифрові послуги, цифрову економіку та електронний уряд (№6447 та №6575 від 10.12.2023 р.) [28]. Крім того, вдосконалення системи електронного уряду, дає розвиток вітчизняного ринку програмних продуктів та інформаційних технологій, які є пріоритетними напрямками Стратегії цифрової трансформації (1353-р від 28.10.2020), Розпорядження КМУ (№1767-р від 17.11.2021) «Про схвалення Стратегії... цифрового розвитку... трансформацій... системи управління державними фінансами... до 202 року...» [30].

1.2. Розумна державна політика – принцип ефективності державного управління, який має на меті реалізацію узгоджених напрямів державної політики та мають реальну основу для досягнення намічених результатів [4]. Наразі в Україні активно використовуються методи стратегічного планування та прогнозування соціально-економічного розвитку шляхом розробки державних програм [11], орієнтованих на реалізацію найважливіших макроекономічних пріоритетів, включаючи інвестиційні, галузеві, національні та інші [17]. З метою сталого соціально-економічного розвитку поетапно формується система програмних документів [34]. Це дозволяє визначити цілі і пріоритети розвитку економіки. В Україні щороку стверджуються державні програми, які розробляються з метою реалізації конкретних пріоритетів та розв'язання завдань економічної політики. В них визначаються терміни реалізації та відповідальні виконавці конкретних заходів. Кожна з програм закріплюється за одним або кількома міністерствами і відомствами, міжвідомчими робочими групами тощо; проводиться вартісна оцінка програми з вимірюванням витрат фінансових коштів по кожному заходу; формуються джерела фінансування заходів Програми; налагоджується система моніторингу

за ходом виконання заходів Програми з боку окремих виконавців з наданням надійної статистики та звітності. В ході моніторингу зазвичай використовуються початковий та кінцевий індикатор, який відображає результат реалізації поставлених завдань по кожному заходу.

Важливим напрямком удосконалення державної політики є удосконалення національної статистичної системи. В країні проводиться послідовна робота щодо підвищення якості та достовірності статистичної інформації, забезпечення об'єктивного і достовірного відображення соціально-економічних процесів, що відбуваються в тому числі у спеціальних виданнях та базах даних міжнародних організація. Затверджена 20 березня 2013 р. Кабінетом Міністрів України Стратегія розвитку державної статистики... удосконалення у Програмі розвитку державної статистики... затвердженій КМУ (№222 від 27.02.2019) та Програмі розвитку офіційної статистики до 2028 р. націлена на стабільний розвиток Національної системи статистики в середньостроковій перспективі і передбачає досягнення наступних цілей: 1) поліпшення правової та організаційної інфраструктур; 2) вдосконалення статистичної інфраструктура; 3) поліпшення взаємин між користувачами та постачальниками статистичної інформації; 4) поліпшення інформаційно-комунікаційної інфраструктури обробки статистична інформація; 5) удосконалення окремих статистичних напрямків і методологій [20].

Висновки до розділу 1

1. Управління можна інтерпретувати як продуктивну людську взаємодію між різними людьми або окремими людьми. Запропонована авторська модель дозволить забезпечити належний рівень сталого розвитку макрорегіону і буде спрямована на задоволення національних інтересів, що позитивно позначиться на економічному розвитку макрорегіонів та країни в цілому та на стані національної безпеки.

2. Реалізація ЦУР йде в умовах масштабної програми економічних, соціальних та інституційних реформ. Національні цілі сталого розвитку, прийняті в країні, знаходять відображення у розробленій стратегії розвитку

економіки в цілому, галузей та регіонів. Досягнення цих цілей безпосередньо пов'язане зі створенням ефективної системи управління, яка відповідає основним елементам ЦУР 16 – ефективності, підзвітності, інклюзивності. Систематизація національної правової бази відповідно з першим елементом-ефективність розглянуто крізь призму нормативно-правових актів в межах принципів компетентності, розумної державної політики, співпраці.

3. Дослідження показало, що воля уряду вирішувати системні проблеми через законодавчі та інституціональні реформи сприяла створенню більш відкритого і прозорого процесу підготовки проектів законів. З вересня 2015 року по січень 2023 р. Урядом прийнято або змінено понад 165 законів. Серед цих документів є такі, які спрямовані на реформування судової системи, кримінальних, цивільних та економічних процедур, системи охорони здоров'я, державних закупівель, поширення правової інформації, боротьбу з корупцією, захист жінок від домагання і жорстокості, а також на гарантію прав та можливостей для жінок й чоловіків. Багато з них знаходяться на етапі підготовки та очікують прийняття, в тому числі, закон Про громадські збори, обов'язкове медичне страхування та торгівлю людьми. Це дозволяє сформувати міцну законодавчу основу, які спів ставна з міжнародними нормами і стандартам, що в свою чергу, покращує співпрацю між Урядом, органами, які займаються правами людини та громадянським суспільством.

РОЗДІЛ 2.

НАПРЯМИ ДОСЯГНЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ МІСТ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Концептуальні підходи подолання наявних проблем: ідеї територіального розвитку

На Всесвітньому форумі міст Світового банку наголошує на таких підходах глобальні ідеї успішної реалізації нового порядку денного розвитку територій: 1) фінансування нового порядку денного розвитку міст, 2) сприяння розвитку територій, 3) підвищення стійкості міст до зміни клімату та ризиків стихійних лих. Також продемонстровано інноваційні підходи, які довели, що можуть запобігти бідності та підвищити загальний добробут у містах по всьому світу. Заповнення дефіциту фінансування міської інфраструктури в глобальному масштабі потребує \$ 4,5–5,4 трільйона (3% цієї суми надається як офіційна допомога розвитку) [22]. Це означає, що міста повинні зміцнювати муніципальні фінанси, а також шукати нові способи розширення фінансування міської інфраструктури. Світовий банк забезпечує фінансування та допомагає містам та урядам створювати фінансові основи щодо залучення інвестицій для сталого зростання. Прикладом впровадження цього підходу є такі країни: 1) у Східній Африці Світовий банк має план оперативної діяльності в розмірі майже \$ 1 млрд у міських проектах, спрямованих на поліпшення фінансових та інституційних показників в Ефіопії, Кенії, Уганді і Танзанії [36]; 2) у Касабланці, Марокко, кредит Світового банку в розмірі €172 млн спрямований на поліпшення інвестиційних можливостей міста внаслідок вдосконалення систем управління доходами муніципалітету та залучення приватних інвестицій у муніципальну інфраструктуру і послуги через партнерські відносини між державним і приватним секторами [37]; 3) Йоганнесбург та Медельїн є одними з міст, які прагнуть отримати підтримку Світового банку у розширення джерел

доходів з метою охоплення широкого спектру «оцінки вартості» та інструментів фінансування містобудування, використання приватного капіталу з метою розширення обсягів соціальної, економічної та фінансової прибутковості від державних інвестицій у розвиток міст [38]; 4) ініціатива Світового Банку у кредитоспроможність міст, спрямована на посилення фінансових показників місцевих органів влади, підготовку до використання на внутрішніх та регіональних ринках капіталу без суверенної гарантії [39].

Наразі необхідно терміново стимулювати стійке, всеосяжне економічне зростання на цих відстаючих територіях і в міських районах. Це прямо впливає на територіальний розвиток, допомагає розуміти міста як окремі суб'єкти, зв'язок між ними. Це дозволяє прискорити економічне зростання і забезпечити людей кращими робочими місцями. Розширення можливостей для бідних міст актуалізує забезпечення універсального справедливого зростання міст за допомогою багатовимірної підходу до планування, що включає аспекти економічної, просторової та соціальної інтеграції для стимулювання економічного зростання та зменшення бідності. Поліпшення умов для людей і бізнесу в містах реалізується шляхом активного інвестування в інфраструктуру і реформування ринків землі, що має ключове значення для прискорення економічного зростання, збільшення кількості робочих місць і підвищення конкурентоспроможності міст, орієнтуючись на підвищення рівня життя. Світовий банк запускає ініціативу з розвитку територій багатосекторальну програму, що складається з проектів розвитку транспорту, водних ресурсів, енергетики, сільського господарства, засобів до існування та соціального захисту для підключення регіону до національних та глобальних ринків [40]. За підтримки Світового банку зусилля адміністрацій зосереджені на зміцненні інститутів з управління земельними ресурсами та територіального планування, а також вдосконаленні управління фінансами, інвестуванні на національному рівні.

Зростання міст збільшується їх вразливість на схильність до стихійних лих. Світовий банк також сприяв глобальним партнерствам для підтримки країн у їх роботі щодо зміцнення стійкості міст. Завдяки програмі підвищення

стійкості міст за підтримки Глобального фонду зменшенню небезпеки стихійних лих і відновленню. Світовий банк допомагає містам світу залучати необхідні їм фінанси для підвищення стійкості до змін клімату і ризиків стихійних лих, підключати інвесторів до економічно обґрунтованих проектів і зберігати в безпеці людей [41].

Наразі прискорений розвиток економіки та соціальної сфери територіальних громад безпосередньо залежить від широкого впровадження їх науково-інноваційного потенціалу, визначення пріоритетних напрямків безперервного реформування науки на перспективу, самостійної підготовки висококваліфікованих ініціативних креативних кадрів, які володіють сучасними знаннями. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності до 2030 р. (Розпорядження КМУ №526-р від 10.07.2019 р.), передбачає адаптацію сфери науки до вимог сучасної економіки, реалізацію кардинальних структурних, організаційних, фінансових, кадрових, інфраструктурних реформ і перетворень. Ці заходи орієнтують на досягнення входження України до переліку 50 провідних країн світу у рейтингу «Глобальний інноваційний індекс» [45]. Цілі розвитку науки та інновацій планується досягти через запровадження системи міжвідомчого електронної взаємодії [5], вдосконалення обміну даними між державними органами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій постановою КМУ щодо впровадження Державної стратегії регіонального розвитку до 2017 року (№695 від 5.08.2020). Документом передбачено формування звітності та документообігу між державними органами та організаціями, їх структурними підрозділами в електронному вигляді за повної відмови від заповнення бланків, форм і таблиць на паперових носіях (рис. 2.1).

Елемент «співпраця» принципів ефективного управління передбачає спільні дії державних органів на всіх рівнях влади та суб'єктів недержавного сектору під час розв'язання проблем, що представляють спільний інтерес. Визнано пріоритет підвищення рівня довіри громадян до державних інститутів, докорінна зміна відповідальності державних службовців за ввірену ділянку роботи. У зв'язку з цим передбачено викоринити застарілі бюрократичні методи

роботи, низький рівень впровадження сучасних інформаційних технологій в документообіг, істотний обсяг паперової бюрократії, а також скорочення кількості зайвих нарад і засідань.

Рис. 1.2. Модель стійкого розвитку території (регіону, громади)

Джерело: сформовано на основі [13–21].

В контексті принципу співпраці в межах ефективного управління важливе значення має широка поінформованість різних інститутів, населення та бізнесу про програмні заходи уряду щодо реалізації стратегії розвитку. З цією метою перед міністерствами і відомствами поставлено завдання: організація ефективної роботи щодо реалізації національних цілей і завдань сталого розвитку, забезпечення міжсекторальної координації та інтегрованого підходу щодо досягнення ЦУР [11]; забезпечення включення національних ЦУР під час розробки галузевих, регіональних та цільових програм розвитку, стратегій та концепцій; заслуховування звітів міністерств, відомств і робочих груп з питань реалізації та національних ЦУР. Наразі активне використання мережевих ресурсів є невід'ємним аспектом ефективного державного управління. Віртуальна приймальня представників державного сектору, електронні пошти тощо створені у кожному державному органі та підрозділі з роботи зі звернення громадян. Вони є ефективним механізмом налагодження відкритого діалогу між державними

органами та населенням, виявлення актуальних проблем, забезпечення розгляду звернень державними органами та іншими організаціями [15].

Пріоритетним напрямом розвитку визначено відкритість державної системи управління через забезпечення функціонування незалежних ЗМІ, розвиток діяльності прес-служб державних органів та організацій, масові комунікації. З цією метою функціонує Державний комітет інформаційної політики..., головним завданням якого є посилення роботи в інформаційній сфері, виведення на якісно новий рівень діяльності прес-служб державних органів і організацій, засобів масової інформації з метою оперативного реагування на виклики у медіа-просторі, запити суспільства на своєчасне надання всеосяжної інформації про реформах в країні [23]. Для своєчасного інформування населення та забезпечення прозорості діяльності держорганів в період карантину, військового стану відкрито тематичні канали, де щодня розміщується актуальна інформація, а також коментарі експертів щодо питань, які хвилюють соціум. Крім того, налагоджено щоденне проведення брифінгів у штабі Комітету за участю керівництва міністерств юстиції, охорони здоров'я, внутрішніх справ, оборони та інших відомств. Це сприяє консолідації зусиль у питаннях підвищення довіри населення до держорганів, забезпечення інформаційної безпеки та підвищення іміджу країни.

Досвід ілюструє, що гарантія успішного здійснення адміністративної реформи пов'язана з формуванням інститутів громадянського суспільства. Партнерство громадських організацій з владними структурами є основною умовою лібералізації державного управління та адміністративного реформування. За останні роки в Україні ця робота здійснюється за підтримки недержавних некомерційних організацій (NGO) [35] та інших інститутів громадянського суспільства, посилення соціального партнерства між ними і державними органами, здійсненню дієвого громадського контролю, а також удосконалення правової бази, яка регулює цю сферу. Прийнято понад 20 законів, актів Президента, рішень Уряду, які забезпечують правові гарантії NGO та відповідають тимчасовим демократичним вимогам та міжнародним

стандартам. Створений Громадська рада при Президенті свою діяльність орієнтує на представлення інтересів NGO, виконання ролі моста між ними та державою. Для ефективного проведення відкритого діалогу з населенням налагоджено діяльність громадських рад при всіх державних органах.

За 2017–2023 рр. кількість NGO зросла на 20,7% [29]. За цей період з Державного бюджету виділено кошти в розмірі понад 117 млрд грн для підтримки понад 1 270 проектів NGO та інших інститутів громадянського суспільства [42]. Указом Президента від 27.09.2021 р. №487/2021 [16] затверджено Національну стратегію... розвитку громадянського суспільства... 2021–2026 рр. Вона націлена на 1) послідовне удосконалення правові основи розвитку громадянського суспільства; 2) сприяння інститутам громадянського суспільства і подальше удосконалення механізму їх державної підтримки; 3) створення необхідних умов для активної участі інститутів громадянського суспільства в державному і суспільному управлінні; 4) подальше розширення участі інститутів громадянського суспільства у реалізації державних соціальних проектів; 5) забезпечення відкритості діяльності інститутів громадянського суспільства. у дорожній карті з реалізації цієї Національної стратегії сприяння розвитку, визначено комплексу цільових показників, включаючи заходи державної підтримки інститутів громадянського суспільства [28]. Зокрема, планується зростання обсягу виділених коштів в 1,8 рази до 2025 р. В межах Національної стратегії введено Індекс відкритості діяльності NGO, в якому на основі результатів їх роботи, рівня соціального партнерства, ефективності використання виділено субсидій, грантів, соціальних замовлень та інших важливих показників складається щорічний рейтинг [12]. Закон України «Про місцеве самоврядування» (документ №280/97-ВР у редакції 03.08.2023) не допускає втручання держорганів, їх посадових осіб у діяльність органів самоврядування громадян. Створюють необхідні умови для функціонування органів самоуправління громадян, їм надають сприяння у реалізації повноважень.

2.2. Стратегічні пріоритети сталого розвитку на рівні територіальної громади

Реалізація основної мети передбачає забезпечення духовного, фізичного розвитку людини і соціальних гарантій; макроекономічні перетворення та державний протекціонізм; формування еколого-економічної політики; забезпечення сталого розвитку держави та регіонів; сталий розвиток поселень; міжнародне співробітництво. Розгляд сталого розвитку, його цілей на рівні громади реалізується на таких рівнях. 1) проблеми сталого розвитку загальносвітового масштабу, його метою приведення біосфери до максимально природного стану і реабілітації внутрішніх механізмів забезпечення і підтримки цього стану; 2) державний рівень цілей визначається на рівні країни, регіону, громади залежно від ступеня деградації та трансформації стану навколишнього середовища, рівня соціально-економічного розвитку; 3) в основі регіонального рівня має бути активізації саморозвитку регіональної системи в рамках стійкості, виходячи з конкретних економічних, соціальних, культурних передумов як наслідку попереднього розвитку території (воно може включати забезпечення раціонального природокористування, екологічну безпеку господарської діяльності, відновлення навколишнього природного середовища, економічне зростання, соціальний добробут).

Вибір напрямів та механізмів забезпечення сталого розвитку громади здійснюється з урахуванням стратегічних цілей держави, реалій сьогодення, тенденцій розвитку світової спільноти, місця та ролі країни в світі. Іншими словами, мета подальшого розвитку парадигми стійкості є досягнення унікальних результатів регіону з урахуванням його конкретних умов. Для нашої територіальної громади вона сформульована як забезпечення динамічного соціально-економічного зростання, збереження довкілля, раціональне використання природно потенціалу за рахунок створення високоефективної економічної системи, яка стимулює розвиток людського капіталу, НТП, соціальну спрямованість [40]. Основою сталого еколого-економічного розвитку є паритетність екологічних відносин у триаді людство – держава – природа. Це

забезпечує перехід до гармонійного співіснування природи і суспільства. Забезпечення збалансованого суспільного виробництва і споживання має стати складовою суспільно-економічного процесу кожного регіону та громади [9].

Намічені цілі не можуть бути досягнуті одночасно і в порівняно короткий період. Перехід громад до сталого розвитку може здійснюватися за такими етапами: 1) підвищення рівня життя, перехід до світових стандартів екологічної безпеки, що передбачає стадії пожвавлення, стабілізації, зростання; 2) структурна перебудова економіки громади; 3) сталий розвиток виробництва на фундаменті ноосферного розвитку [13]. У той же час трансформаційним процесам притаманні регіональні особливості як наслідок взаємодії локальних факторів розвитку. Реалізація поставлених завдань повинна починатися з їх конкретизації їх для регіону та громади.

В економічному розвитку формування соціально екологічно орієнтованої економіки можливе в разі забезпечення мотивів та гарантій праці громадян, в охороні природи – створення умов для життя в якісному навколишньому середовищі з чистим повітрям, землею, водою і відновленим біорізноманіттям, досягнення соціальної справедливості – через досягнення матеріального, екологічного та соціального добробуту, у раціональному використанні природних ресурсів – системного створення гарантій раціонального використання природних ресурсів із дотриманням національних, регіональних та локальних інтересів з метою їх збереження для майбутніх поколінь [18]. Стабілізації чисельності населення передбачає формування державної та регіональної політики підвищення тривалості життя та стабілізації чисельності населення, що на рівні громади включає забезпечення умов доступності та безоплатності здобуття освіти, збереження та розвиток інтелектуального потенціалу, розв'язання житлової продовольчої та безпекової проблеми.

Найбільш успішним варіантом розв'язання цих завдань є практика родових садиб та родових поселень. Родові садиби та родові поселення є формами життя, які базуються на гармонії з природою, сімейних цінностях, самодостатності та співтоваристві. Вони сприяють збереженню біорізноманіття, екологічній безпеці, соціальній справедливості та культурній різноманітності.

Стратегічні пріоритети родових садиб та родових поселень у сталому розвитку на рівні територіальної громади є такими: 1) забезпечення правового та інституційного визнання родових садиб та родових поселень як особливих форм населених пунктів та суб'єктів господарювання; 2) створення умов для доступу до землі, води, енергії, освіти, медицини, транспорту та інших ресурсів та послуг, необхідних для життєдіяльності родових садиб та родових поселень; 3) розвиток міжсекторальної та міжрегіональної співпраці, партнерства між родовими садибами та родовими поселеннями, а також з іншими суб'єктами сталого розвитку сільських територій; 4) підтримка інноваційних та традиційних технологій, практик та знань, які сприяють ефективному та екологічно чистому використанню природних ресурсів, збереженню культурної спадщини та підвищенню якості життя; 5) залучення родових садиб та родових поселень до процесів прийняття рішень, планування, моніторингу та оцінки сталого розвитку сільських територій на різних рівнях.

У міжнародному співробітництві вони знайшли своє відображення у співпраці з усіма країнами та міжнародними організаціями з метою збереження, відтворення та раціонального використання екосистем, забезпечення безпечно-го майбутнього. Досягнення спільних цілей, одна з яких-забезпечення сталого розвитку сприяє узгодженню інтересів та можливостей розвитку на рівні громади, регіону, всієї країни, наднаціональному утворенні з урахуванням їх ієрархічної підпорядкованості. Для того, щоб спровокувати позитивні зміни будемо навчитися й навчати чітко формулювати найважливіші довгострокові соціальні цілі, разом демократизувати процес встановлення таких цілей. [14]. Таким чином, сталий розвиток на рівні громади є ідеальним станом функціонування соціо-еколого-економічної системи, еволюціонуючи з людиною, не зменшуючи стимулів та орієнтирів сучасного прогресу соціуму [12]. Для України втілення постулатів ЦУР як основного імперативу розвитку є необхідною умовою розвитку соціальних, політичних, економічних, конкурентних позицій тощо. Вважаємо, що поряд із створенням нових сприятиме підвищенню ефективності соціально-економічної та екологічної політики на локальному та національному рівні, забезпечення їх взаємоузгодженості та взаємодоповнюваності [44].

Ключовим фактором сталого розвитку території виступають інноваційно-активні підприємства, цифровізація економіки та інноваційна продукція. Менш значущими факторами виступають інвестиції в основний капітал та витрати на соціально-культурні заходи в структурі витрат бюджету громади. Найбільш керованим є прояв сталого розвитку за допомогою впливу на зазначені фактори з використанням як індикатора сальдо бюджету громади, рівня освіти мешканців, рівня якості життя населення. Це дозволить забезпечити економічний добробут, конкурентоспроможність за одночасного зниження негативного впливу на навколишнє середовище.

Висновки до розділу 2

1. Перераховані Стратегічні пріоритети сталого розвитку та управління еколого-економічними системами дозволяють визначити можливості вирішення проблеми екологічної безпеки на всіх рівнях управління. 4. Інституційні реформи, орієнтовані на ЦУР на період до 2030 р дозволили сформувати громадянське суспільство, включаючи створення незалежних ЗМІ, можливості більшої свободи обговорювати та впливати на прийняття рішень Уряду та місцевих органів влади. Суттєво посилено парламентський контроль за виконавчою владою, реалізацією правової реформи, підзвітністю органів влади перед населенням з прав людини.

2. Поряд з великими можливостями існує цілий ряд викликів та загроз у цій сфері також. Основним викликом є корупція. Пандемія COVID-19 також виявила існування проблеми управлінського та структурного характеру, привернула увагу до поширеної корупції та посилила соціальне невдоволення. В Україні розгорнута масштабна програма протистояння корупції, проте багато заходів наразі не реалізовані. Зокрема, досі не впроваджена система декларування значної кількості де державних службовців, членів ТЦК тощо. Потребує подальшого зміцнення правові та інституційні основи протидії корупції, забезпечення відкритості держорганів у сфері боротьби з корупцією, формування нетерпимого ставлення до корупції, впровадження оцінки

корупційних ризиків в організаціях і системи контролю відповідно до вимог, а також підвищення ролі громадянського суспільства може викоринити це зло та бар'єр у реалізації принципів ефективного управління в досягненні ЦУР.-

3. До наступного виклику можна віднести відсутність самостійності місцевих органів влади під час розв'язання стратегічних завдань на рівні регіону, вузькі повноваження у витрачанні та надходженні коштів до місцевих бюджетів, з одного боку, та обмежені можливості для наглядової функції щодо представників виконавчої влада на місцях – з іншого. Це призводить до серйозних дисбалансів у регіональному розвитку. Іншим викликом є наявність проблем у судовій сфері: широкі повноваження прокурорів поряд з відсутністю незалежності адвокатів знижують змагальний принцип судових засідань. Недостатньою є цифровізація судових процесів, що призводить до слабкого рівня прозорості та ускладнення доступу до правосуддя. Подолання цих викликів у поєднанні зі створенням сприятливих правових та інституційних механізмів реалізації принципів ефективного державного управління дозволить серйозно рухатися у напрямі досягнення порядку денного на період до 2030 р.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Можливості та перспективи «зеленого» розвитку

Політика реформ в Україні з моменту здобуття незалежності, дозволила забезпечити реалізацію проектів модернізації основних галузей економіки та інфраструктури з урахуванням екологічних вимог, провести масштабну реструктуризацію та досягти відповідного підвищення ефективності в сільському господарстві, забезпечити стійко позитивне сальдо рахунку поточних операцій, високі темпи економічного зростання і відповідне підвищення добробуту населення. Досягнуті результати і якісні зміни суспільного сектору, економіці, політиці дозволяють ставити завдання про орієнтацію на досягнення цілей сталого розвитку в довгостроковому періоді [22]. За таких умов формування довгострокової стратегії розвитку передбачає комплексне врахування глобальних тенденцій та викликів. Одним з ефективних інструментів забезпечення сталого розвитку є перехід країни до «зеленої» економіки, який передбачає використання джерел відновлюваної енергії, удосконалення системи ЖКГ, безвідходну життєдіяльність тощо.

Наразі 87% спожитої енергії в Україні виробляється тепловими (ТЕС) та атомними (АЕС) електростанціями. Основна частка в структурі енергоспоживання належить нафтовим і газовим ресурсам. За наявного рівня споживання у промисловості запаси природного газу та нафти дозволять забезпечувати потреби країни ще протягом 20–30 років [21]. Сповільнення темпів споживання у зв'язку з пандемією на covid-19 та війною скоротило споживання енергоресурсів за одночасного підвищення навантаження на локальні потужності. Енергетичний комплекс, на який припадає 86% сумарного обсягу викидів, є основним джерелом емісії парникових газів [11]. Стимулом для посилення природоохоронної політики з метою зниження негативного впливу енергетики на навколишнє середовище є можливість отримання додаткових фінансових ресурсів в межах продажу вуглецевих квот як складової механізму чистого розвитку

(МЧР) [9]. Широке використання традиційних енергоресурсів призводить до зниження ефективності енергетичного сектора, порушення екологічної рівноваги і поставити під загрозу стійкість економічного зростання. Тому доцільним вважаємо широке впровадження поновлюваних джерел енергії (ВДЕ) [37]. Перспективність використання ВДЕ підтверджується тим, що валовий потенціал гідроресурсів, сонячної енергії, енергії вітру, біомаси становить близько 200 млрд. т. н. е., рівень сучасних технологій дозволяє використовувати 179 млн. т. н. е. [23]. Це втричі перевищує поточний річний обсяг споживання викопного палива. Враховуючи наявність потенціалу у сфері розвитку ВДЕ пропонуємо й на рівні громад вживати заходів щодо розширення використання нетрадиційних джерел енергії. Однак наявний потенціал розвитку альтернативних джерел енергії, зокрема використовується не повною мірою.

Розвиток нетрадиційних відновлюваних джерел енергії з метою «озеленення» енергетичного сектора доцільно проводити за наступними напрямками: 1) встановлення фотоелектричних перетворювачів у сільській місцевості, що дозволить забезпечити віддалені сільські населені пункти електроенергією та якісною питною водою; 2) створення великих фотоелектричних станцій в енергетиці; 3) впровадження сонячних приставок в котельні системи тепло постачання. Основні цілі і структура інвестицій в розвиток нетрадиційних ВДЕ передбачають: 1) забезпечення до 2030 року електрифікації віддалених господарств за рахунок впровадження ФЕП з щорічними капіталовкладеннями в \$2,45 млн; 2) забезпечення до 2030 р. 3% вироблення електроенергії, що зажадає капіталовкладень до \$40 млн. щорічно; 3) модернізацію потужностей теплопостачання та забезпечення сонячними приставками до 80% потреби гарячого водопостачання до 2030 р., на що буде потрібно інвестицій близько \$22,5 млн. щорічно [17]. Реалізація «озеленення» за допомогою розвитку нетрадиційних відновлюваних джерел енергії дозволить до 2050 року забезпечити скорочення частки вуглеводнів до 50% в загальному обсязі виробництва енергії. Розвиток технологій відновлюваних джерел енергії сприятиме стимулюванню організації нових робочих місць. Побудова у сільських районах по 17,4 тисячі будинків на рік з автономним енергопостачанням забезпечить до 4 тисячі робочих місць, а у

перспективі додатково 20 тисяч для реконструкції енергопостачання за допомогою геліофотоелектричних систем будинків. Впровадження поновлюваних джерел енергії за наведеним сценарієм дозволить створити 175 тисяч нових робочих місць до 2030 р. та у перспективі до 270 тисяч – до 2050 р.

Основні будівлі житлового сектору наразі побудовані 30-60 років тому без урахування аспектів енергоефективності. Наразі будівлі споживають 16% паливно-енергетичних ресурсів (52 млн. т. н. е.). За рахунок зношеності інженерних комунікацій та поганої ізоляції використання енергії в цих будівлях становить 320–690 кВт-год на м² на рік, що в 3–5 разів перевищує значення відповідних показників у європейських країнах. Надмірне споживання енергії в будівлях можна звести до мінімуму, якщо застосувати комплексний підхід до енергозбереження та використовувати наявний досвід зарубіжних країн [41].

Враховуючи, що на опалення будівлі частка теплової енергії сягає 60–80% загального обсягу спожитої енергії, споживання електричної енергії на побутові потреби становить 5–7%, а інша енергія витрачається на гаряче водопостачання. Потенціал економії за умови вживання заходів з енергоефективності будівель є такими: 1) модернізація теплових вузлів, зокрема у питаннях зовнішньої теплоізоляції, встановлення термостатів, включаючи модифікацію трубопровідної системи; 2) використання технологій пасивно-сонячного опалення (так званих геліодомів); 3) використання відновлюваних джерел енергії в будівлях, зокрема, енергопостачання будівель на основі застосування теплових насосів, а також фотоелектричних батарей. Вжиття заходів щодо «озеленення» сектору ЖКГ сприятиме створенню нових робочих місць. Зокрема, для забезпечення підвищення енергоефективності будівель потрібні додаткові трудові ресурси в будівельній індустрії на реконструкцію громадських будівель, включаючи урядові установи, державні школи, університети, лікарні та соціальне житло. Загальні втрати внаслідок відсутності «озеленення» в секторі ЖКГ становлять \$2,115 млрд. Втрати, пов'язані з надмірним споживанням енергії в житловому секторі, а також наявний потенціал економії енергії в цьому секторі свідчить про необхідність переходу на «зелені» рейки в секторі ЖКГ.

У структурі транспортних засобів, що використовуються в Україні, домінує автомобільний транспорт. Наразі загальна кількість зареєстрованих автомобілів становить понад 4,9 млн одиниць [8]. Попри відносну ефективність та економічність, автомобільний транспорт є другим споживачем енергоресурсів і, поряд з сектором промисловості та головним забруднювачів навколишнє середовище. В цілому, частка транспортних засобів в емісії забруднюючих речовин в атмосферу сягає 55,5%, а у великих містах цей показник становить 80% [37]. Можливі напрями «озеленення» транспортного сектору такі: 1) підвищення енергоефективності палива; 2) розширення використання альтернативних «зелених» видів палива. За оцінками експертів, використання альтернативних видів палива для автотранспорту доцільно, якщо ціни на нафту перевищують 30 дол. За барель. Доцільно розглянути такі альтернативні види палива: газ, біологічне паливо (етанол з біомаси), синтетичне паливо з пластмаси. Доцільним вважаємо також впровадження криогенних технологій – переведення двигунів внутрішнього згорання на водневе або бензиноводородне композиційне паливо.

Проведений вище аналіз вказує на те, що найбільш прийнятною альтернативною в умовах є перехід до використання «чистих» видів палива (в основному, зрідженого газу і синтетичного палива з пластмас). У зв'язку з цим, цільові орієнтири по «озелененню» транспортного сектора передбачають переведення на альтернативне паливо: до 2030 року-40% автопарку; до 2040 року – 75%; до 2050 року – 100%. Перехід до системи «чистого» транспорту сприятиме зростанню зайнятості населення. Збільшення виробництва транспортних засобів з малим викидом дозволить створити 20 тисяч нових робочих місць в. До 100 тисяч супутніх робочих місць можна створити в таких сферах як очищення та постачання палива, а також у сфері продажів, ремонту та послуг. Інвестиції в екологічно чистий та ефективний громадський міський транспорт сприяють вторинної зайнятості, (мультиплікатор становить 2,5–4,1 на кожне створене робоче місце [39]). Якщо, згідно з темпами розвитку зеленої економіки, протягом 5 років організувати виробництво 30 тисяч одиниць екологічно чистого громадського транспорту, буде створено до 75 тис. робочих

місць. В цілому, перехід до «чистого» транспорту дозволить створити до 95 тисяч нових робочих місць до 2030 р. і у перспективі до 175 тисяч робочих місць до 2050 р.

Важливим аспектом переходу країни до «зеленої» економіки є організація ефективного управління відходами. Наразі на діючих полігонах країни накопичено понад 401 млн. м³ твердих побутових відходів (ТПВ), значення цього показника щорічно зростає на 12–13 млн. м³ ТПВ за потенціалу переробки 4,2 млн. м³, з них 6,3 млн. м³ через населення, а ринок переробки ТПВ може скласти до 600 млн дол. у рік - саме стільки складають щорічні втрати внаслідок того, що потенціал переробки ТПВ не задіяний достатньою мірою. З огляду на це, з метою підвищення якості послуг щодо управління відходами та модернізації підприємств були здійснені територіальні програми з удосконалення системи санітарної очищення міст, побудовані нові сміттєперевантажувальні станції. Однак, вдосконалення системи управління відходами зумовлене проблемами у цій сфері. Істотний негативний вплив відходів на умови життя та добробут людей демонструє необхідність «озеленення» цього сектору, що передбачає збільшення ефективності системи утилізації відходів, розробку результативного механізму стимулювання переробки та їх повторного використання, впровадження системи роздільного збору та складування. Полігони ще тривалий час залишаться в країні. Одним з методів переробки твердих побутових відходів, для них буде розв'язання завдання зменшення їх шкідливого впливу шляхом організації та використання біологічних газів звалищ. При полігонах ефективно будівництво сміттєпереробних заводів з попереднім сортуванням твердих побутових відходів [40]. Додатковим ефектом будівництва сміттєпереробних заводів є створення додаткових «зелених» робочих місць. Кожен завод потужністю 75 тис. т вимагає персоналу в 100 осіб. Для покриття утворених у рік ТПВ потрібно 175 заводів, відповідно, трудовою зайнятістю будуть забезпечені 17,5 тисяч осіб.

Стан земельного фонду та водної інфраструктури є найважливішим фактором ефективності сільськогосподарського сектора країни та основоположним показником екологічного стану навколишнього середовища. Стан земельного

фонду безпосередньо пов'язаний з ефективністю водного господарства країни. Наразі обсяг попиту на воду перевищує (особливо у маловодні роки) обсяг екологічно доступних водних ресурсів. На тлі зростання споживання води населенням це створює істотну загрозу продовольчої та екологічної безпеки країни, зокрема, в суспільно-економічний сектор отримує в середньому щорічно близько 150 млрд. куб. м води, тоді як річна потреба у водних ресурсах становить близько 180 млрд. куб. м. Збереження існуючих тенденцій аграрно-індустріального розвитку, дефіцит води буде посилюватися і стане головним обмеженням подальшого розвитку сільськогосподарського сектора. Важливою причиною скорочення водних ресурсів є зміна природного режиму транскордонних річок, Чорного та Азовського морів у зв'язку з переходом водосховищ країн верхових річок з іригаційно-енергетичного шляху на суто енергетичний. Також у зв'язку з відсутністю повсюдного застосування водозберігаючих технологій, надлишковим споживанням водних ресурсів для промивання засолених земель, вторинним використанням дренажних вод для зрошення та ін. ефективність використання водних ресурсів та їх якість все ще залишаються низькими. Наразі найбільш передовою альтернативою застосуванню пестицидів у сільському господарстві є технологія використання ефективних мікроорганізмів (ЕМ-технологія). Вона може допомогти здійснити перехід від хімічного до органічного сільського господарства, тобто до вирощування сільгосппродукції без застосування мінеральних добрив, засобів хімічної захист. В середньому, в екологічному сільському господарстві використовується на 31% більше робочої сили у традиційному землеробстві [46], за реалізацією наведеного вище дозволить кожні три роки створювати додатково 86 тис робочих місць в льонарстві. При повному охопленні земель зайнятих під льоном до 2050 року ця цифра складе 516 тис. осіб.

В. Удосконалення системи питного водопостачання та розвиток екологічно безпечних систем каналізації – найважливіший напрям «озеленення» водного сектора з метою поліпшення здоров'я населення та соціально економічного стану. Наразі в Україні водопровідні мережі є у всіх 450 містах, 450 селищах та райцентрах; понад 30 тисячах сільських населених

пунктах [23]. Охоплення міського населення водопроводом склало 93%. Охоплення сільського населення централізованим водопровідно. мережею – 79%. Водопостачання базується на поверхневих та підземних водах. Неefективна робота очисних споруд, їх перевантаження в ряді випадків призводить до недостатнього очищення стоків та забруднення навколишнього середовища [33]. Виходячи із зазначених вище проблем, з метою вдосконалення питного водопостачання та санітарії населених пунктів необхідно вжити заходів щодо: 1) забезпечення охорони джерел питного водопостачання від забруднення і виснаження; 2) забезпечення питною водою важкодоступних і віддалених сільських населених пунктів; 3) запобігання забруднення вод в зоні формування, відновлення балансу між кількістю внесених в ґрунт добрив та здатності культур щодо її асиміляції; 4) забезпечення первинного очищення міських стоків з подальшим переходом на біологічне очищення у великих містах (впровадження використання надійних індивідуальних і групових методів санітарії, включаючи впровадження комплексних установок з переробки рідких побутових відходів з виробленням біогазу і добрив); 5) вдосконалення систем очищення промислових і побутових стоків; 6) удосконалення системи санітарної очистки населених пунктів.

3.2. Екологічний туризм як чинник сталого розвитку

Виходячи із загальноприйнятих теоретичних визначень, екологічний туризм може розглядатися як форма сталого туризму, орієнтована на відвідування незайманих антропогенним впливом природних територій. Завдання екологічного туризму узгоджуються з цілями концепції сталого розвитку [41], а його прибутковий характер попри сучасні виклики відіграє важливу роль у забезпеченні зайнятості та підвищенні рівня життя мешканців територіальних громад. Тому створення сприятливих умов для розвитку туризму та вдосконалення державної політики в управлінні даним сектором є одним з важливих пріоритетів економічного та соціального зростання [2].

Привабливими для туристів є історичні та культурні туристичні можливості, високі гірські вершини, чисті і цілющі води і унікальна природа для залучення більшої кількості туристів [33]. Можливість оголошення 2024 р. роком розвитку села, туризму та народних промислів, встановлення податкових пільг та звільнення від митних мита на ввезення техніки, обладнань та будівельних матеріалів для туристичних об'єктів створить сприятливі умови для розвитку туризму [24]. У зв'язку з особливим географічним розташуванням та кліматичними умовами країни та часто всі її регіони володіють широким спектром туристичних можливостей. Інвестиції в сферу туризму створюють нові робочі місця та забезпечать значні надходження до державного та місцевих бюджетів. Стратегії розвитку туризму на період до 2030 р. дозволили понад 1,2 млн внутрішніх та зовнішніх туристів відвідати різні куточки країни. Для прикладу у 2019 р. на 220 осіб (на 22%) більше займалося туристичною сферою, або більше, ніж у 2018 р., але слід не забувати, що розвиток туризму в основному залежить від залучення інвестицій.

Екологічний туризм – це вид туризму, який в Україні з її красивою природою і чистою водою може закласти основу для розвитку цього виду туризму. На території країни є гори, альпіністські маршрути, мисливські господарства, природні ландшафти, печери і мінеральні джерела термальних та холодних, вуглекислих і кремнекислих вод. Туристи з різних країн світу мають змогу здійснюють сходження на найвищу точку країни – Говерлу.

Функціонують близько 200 джерел мінеральних і термальних вод стимулює розвиток санаторно-курортний напрямку туризму. Найбільш відомі з них курорти «Східниця», «Трускавець», «Миргород», «Шаяни», «Моршин», «Бердянськ», «Святогірськ», «Коблеве», «Буковель», «Косино». У санаторіях і курортах надаються послуги з лікування серцево-судинної, кістково-м'язової систем, органів дихання, гінекологічних захворювань, сечовивідної системи, шлунково-кишкового тракту, печінки та жовчовивідних шляхів, а також шкірних захворювань. Екологічний туризм – це вид туризму, який проходить у природній середовищі. Його мета – побачити природні ландшафти, підтримати захист навколишнього середовища непорушуючи єдність екосистем [6].

Особливо охоронювані природні території мають більше значення для розвитку екологічного та наукового туризму та екологічної безпеки природних екосистем України та окремих громад, формування біорізноманіття та природних ресурсів, що спроможне привабити велику кількість вітчизняних і зарубіжних туристів.

Станом на 1 січня 2021 р. площа природних територій під охороною становила 3,1 млн га. землі, а 19 млн га – це водні екосистеми. В системі природних територій, які підлягають охороні є державні природні заповідники (наприклад «Древлянський» на півночі Житомирської області), природні парки (найвідоміші з яких «Білозерський», «Азово-Сиваський», «Білобережжя Святослава», «Бойківщина»), природно-історичні парки (найбільш відомими є дендропарки Софіївка», «Александрія», «Шарівський замок», «Бесівський палац», «палац Вишневецьких» тощо), державні природні заповідники (Кримський, Лебедині острови, Луганський Провальський степ, Луганський Станично-Луганське тощо), природні ландшафти (лише деякі з них «Дністровський каньйон», гора Ай0Петрі, Тиха бухта у Криму, ботанічний заказник «гірський масив Тепе-Оба», заказник «Хапхальський», масив Свидовець озера Вороженька у Карпатах, ландшафтний парк «Зуївський», степовий природний заповідник «Кам'яні могили», острів Зелений у Корсуні та багатоінших), пам'ятки природи, об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та інші типові об'єкти дикої природи [7]. Подальшому розвитку екотуризму у територіальних громадах сприяє потенціал природних територій, які охороняються і займають понад 22% території, володіють унікальною природною екосистемою, різноманітністю флори і фауни, що привертає увагу іноземних туристів. Індустрія туризму постійно закликає до ефективного механізму перетворення природних пам'яток в осмислені незабутні враження мандрівників та туристів. Основною метою державної політики в сфері екотуризму є забезпечення сприятливих правових умов для організації ефективної діяльності туристичних суб'єктів, а на цій основі створення ефективного і конкурентоспроможного туристичного ринку на рівні регіону та країни у цілому. За даними Всесвітньої туристської організації, екотуризм став більш популярним серед туристів за останні 10

років і є однією з найбільш стійких форм розвитку багатьох країн. Слід зазначити, що відповідно до чинного законодавства для в'їзду туристів на особливо охоронні природні території прийняті заходи, які випливають з положень про порядок регулювання екологічного та рекреаційного туризму на особливо охоронних природних територіях; положень про порядок в'їзду фізичних осіб на особливо охоронні природні території; правил та інструкцій щодо забезпечення безпеки туристів у туристичних поїздках на особливо охоронних природних територіях тощо.

Висновки до розділу 3

1. Розв'язання цих завдань та реалізація стратегічних цілей переходу на «зелену» економіку у водному та земельному секторі буде сприяти покращенню поточної ситуації та усуненню майбутніх ризиків на національному та глобальному рівнях. Виходячи з пріоритетів структурної трансформації за підсумками аналізу територій України, вони мають високий потенціал «озеленення» таких секторів: енергетика, водні ресурси, земельні ресурси, відходи. Втрати внаслідок неефективного землі та водокористування вказують на необхідність «озеленення» цих секторів в країні. Перехід на «зелені» рейки в цих секторах передбачає: А) підвищення ефективності використання водних ресурсів та запобігання подальшого засолення і погіршення якості землі за рахунок широкого використання водозберігаючих технологій, модернізації водогосподарських систем, підвищення коефіцієнта корисної дії (ККД) каналів, будівництва на них протифільтраційного покриття. Щодо створення системи зайнятості населення, важливо відзначити, що впровадження крапельного зрошення забезпечує до 20–40% економії води. Набагато знижується потреба у використанні сільськогосподарських машин шляхом менш частішої обробки ґрунту, внесення хімікатів і добрив з зрошувальною водою.

2. Враховуючи, що гострими залишаються проблеми організації водорозподілу між водокористувачами та обліку води в умовах, що розвиваються фермерських та інших дрібних господарств-водокористувачів,

впровадження економного водоспоживання та підвищенню ефективності використання водних ресурсів сприятимуть наступні заходи: 1) розробка та реалізація національної програми з комплексної модернізації та вдосконалення водогосподарського комплексу; 2) поетапний перехід до повсюдного застосування водозберігаючих технологій і стимулювання цього механізму; 3) розробка та реалізація програми сталого забезпечення регіонів країни поливною водою, що включає перелік найбільш важливих 4) інвестиційних проектів; 5) удосконалення діяльності асоціацій водокористувачів, які стануть основною низовою ланкою управління ефективним використанням водних ресурсів; Б) Впровадження принципів «чистого» сільського господарства, скорочення використання мінеральних добрив і пестицидів в аграрному секторі. Перспективним напрямком впровадження зеленої економіки в сільське господарство є розвиток виробництва екологічно чистих продуктів харчування. Оцінки, виконання європейськими експертами підтверджують, що біологічні продукти харчування, вироблені на фермах, займаються екологічним сільським господарством, містять більше кількості відповідних фізіологічним нормам харчування складових речовин (антиокислювачів і вітамінів). Зміст небажаних компонентів (мікотоксинів, залишків пестицидів і глікоалкалоїдів) в таких продуктах відносно низьке. При цьому органічне землеробство залишає менш помітний вуглецевий слід, ніж традиційний.

3. Розвиток екотуризму в територіальних громадах залежить від природних ресурсів та соціально-економічних факторів, створення нових робочих місць у віддалених районах. Для активізації екологічного туризму в країні, відповідно до програм розвитку туризму, практики діяльності Державного агентства розвитку туризму (зокрема, визначено напрями розвитку туризму в умовах воєнного стану) прийняті наступні заходи: 1) удосконалення генеральних планів національних парків, державних заказників з метою створення інфраструктури екологічного туризму на особливо охоронюваних територіях; 2) розвиток міжнародного співробітництва в сфері екологічного туризму; 3) виконання зобов'язань за конвенціями про збереження біорізноманіття та охорону світових пам'яток природи і культурної спадщини.

ВИСНОВКИ

1. В Україні поширені такі основні закономірності соціоприродної взаємодії концепції сталого розвитку території. Першу закономірність можна визначити як обмеженість самовідновлення природи та її саморегуляції під впливом суспільства (господарська діяльність людей на повітряний басейн, водні об'єкти, лісові насадження частково нейтралізується природними системами, які відновлюють внутрішню рівновагу, подальше навантаження призведе до їх деградації й руйнування, що визначає потребу регіонального екологічного нормування життєдіяльності з метою забезпечення раціонального природокористування). Друга закономірність обумовлена ланцюгом змін компонентів природи під впливом антропогенної діяльності. Всім відомі зміни клімату після порушення ґрунто-, водо-, повітрязахисних та інших дій людини внаслідок будівництва водосховищ та інших об'єктів на території, вирубки лісу; деградація ґрунту, підтоплення населених пунктів, викликані гідромеліорацією (враховують не лише прямий, безпосередній вплив антропогенної діяльності, а й опосередкований, віддалених у часі й просторі). Третя закономірність – формування цілісності суспільних та природних елементів (територіальні аграрні, промислові, лісогосподарські, рекреаційні й інші комплекси поєднані із суспільними елементами різноманітними зв'язками, які стають елементами функціонування просторових екогосподарських систем).

2. Основоположним обмеженням сталого розвитку регіону є вичерпність ресурсів та його проекція на економічну чи соціальну життєдіяльність людей. Економіко-екологічні обмеження знаходять своє відображення в принципах розміщення продуктивних сил, соціально-екологічних закономірностях взаємодії природи і суспільства і є відмінними в межах регіонів. Вони формуються на таких схемах розвитку еколого-економічних відносин: економічні цілі без обмежень, екологічні цілі з економічними обмеженнями, екологічні цілі без обмежень. Наразі в Україні проявлено така схема суспільно-економічних відносин як економічні цілі з екологічними обмеженнями, що до певної межі нав'язується державною політикою. Стратегічне планування екологічних перетворень відбувається паралельно з економічними реформами,

що визначає потребу узгодженість дій. Держава в загальнонаціональних інтересах з урахуванням потреб регіонів формує стратегію соціально-економічного розвитку, визначаючи загальні економічні цілі, спрямованих на вирішення соціальних завдань досягнення високого життєвого рівня, створення інститутів та механізмів, поєднуючи економічну ефективність і соціальну справедливість.

3. Реалізація ЦУР в Україні збіглася з масштабними реформами в межах національної стратегії дій до 2027 рр., в якій ключовими цілями модернізації держави і суспільства визначені – вдосконалення державного і суспільного будівництва, забезпечення верховенства закону і посилення гарантій захисту прав і свобод громадян, розвиток і лібералізація галузей економіки і соціальної сфери, забезпечення безпеки, міжнаціональної згоди і релігійної толерантності, здійснення зваженої, взаємовигідної і конструктивної зовнішньої політики. В основу всіх широкомасштабних реформ в державі закладено пріоритетний принцип «інтереси людини понад усе», який співзвучний з основним принципом ЦУР «не залишити нікого позаду». Ми пропонуємо згрупувати наведені у стратегії національні інтереси у функціональні блоки (інтереси державного блоку, економіка та екологія, людський потенціал). Це сприятиме більш ефективній кореляції напрямів забезпечення сталого розвитку територій другого та третього рівня (регіонів та муніципальних утворень) з інтересами держави, суспільства та особистості.

4. Доцільним є впровадження спрощеної процедури експертизи документів, забезпечення мобільності та оперативності прийняття рішень, впровадження принципової системи оцінки діяльності органів виконавчої влади всіх рівнів та їх керівників, заснованої на досягненні конкретних показників та цільових індикаторів, забезпечення якості та ефективності реалізації програм стратегічного розвитку галузей економіки та соціальної сфери на найближчу, середньострокову і довгострокову перспективи..

5. В цілому до пріоритетних напрямків розвитку України на період до 2027 р знайшли повне відображення більшість цілей сталого розвитку ООН. Проте доводиться констатувати необхідність підвищення рівня системності в підході нашої країни до реалізації ЦУР. Важливою рисою цілей, затверджених

ООН, є комплексний підхід, що вимагає виконання ЦУР з урахуванням їх тісного взаємозв'язку. Так, заходи у сфері розширення доступності енергоресурсів не можуть вважатися такими, що відповідають вимогам ЦУР, у разі якщо йдуть врозріз із завданнями забезпечення екологічної стійкості.

6. Одним з аспектів ЦУР, які не отримали розвитку у концептуальних документах, у тому числі на регіональному рівні є соціальна справедливість і дотримання прав людини, в тому числі в контексті проблематики гендерної нерівності, розвитку та врахування інтересів локальних спільнот, правосуддя і побудови відкритого суспільства добробуту. Частково це обумовлено розглядом проблеми керівництвом не як першочергової з позиції забезпечення економічного зростання як основного завдання середньострокової стратегії розвитку. Крім того, велика частина вищезазначених проблем проявляється не на рівні стратегічного планування, а у правничій практиці. Системна реалізація ЦУР, безумовно, жадає включення всього спектру питань соціальної спрямованості у комплексну стратегію сталого розвитку на національному, регіональному та локальному рівні.

7. Аналіз завдань і заходів з реалізації ЦУР, відображений у національних концептуальних і стратегічних документах, ілюструє істотний ресурс підвищення ефективності досягнення ЦУР на основі реалізації комплексного підходу, що забезпечує єдність і збалансованість соціальних, економічних і екологічних аспектів сталого розвитку. Найбільш оптимальним варіантом могло б стати прийняття комплексної Стратегії сталого розвитку, яка включає як загальнодержавні пріоритети, так і секторальні завдання. Однак за відсутності політичної волі для прийняття і реалізації спеціального документа щодо ЦУР рішенням могло б стати виділення ЦУР в межах розроблених державних програм, з чітким розподілом відповідальності між органами виконавчої влади на національному та регіональному рівні; визначенням індикаторів для моніторингу; проведенням регулярного моніторингу за виділеними індикаторами; залучення в процес реалізації, моніторингу та оцінки соціальних партнерів й широкого висвітлення досягнутих результатів..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А.Ткачук Ю. Третяк, стаття «Про відновлення та регіональний розвиток після війни» Інтернет – видання Інституту громадського суспільства, 14.06.2022. URL: <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/>
2. Актуальні питання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та подальші завдання децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16609>.
3. Белов Д.М., Громовчук М.В., Білак О.П. Міжмуніципальне співробітництво в структурі транскордонного співробітництва. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2022. Випуск 72(4). Ч. 2. С. 226–231.
4. Борденюк В. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення взаємодії: моногр. К.: Парламентське вид-во, 2007. 576 с.
5. Гаєва Н. Форми взаємодії органів державної влади і об'єднань громадян: теоретичний аспект. *Держава та право*. 2018. Вип. 49. С.133–140.
6. Гринів Л. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 240 с.
7. Диджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16255>.
8. Засідання комітету регіонів Європарламенту. Брюссель, 4 травня 2023 р. URL: <https://www.csi.org.ua/news/zasidannya-komitetu-regioniv-uevroparlamentu-4-travnnya-2023r/>
9. Захист природного середовища Європи. Четверта оцінка. Європейська агенція з навколишнього середовища. Denmark : Copenhagen, 2007. 500 с. URL : <http://eea.europa.eu>.
10. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96->

%D0%B2%D1%80#Text.

11. Концепція сталого розвитку України ; під ред. В. В. Волошина, Н. М. Гордієнка та ін. – К : БМТ, 2000. – 17 с.

12. Кортун І., Кортун Л., Кортун С. Розміщення продуктивних сил України. Рівне: УДАВГ, 1997. 144 с.

13. Національний інститут стратегічних досліджень: аналітична доповідь.
URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad-stiykist-gromad_1_gotove_0.pdf.

14. Новий європейський Баухаус. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3683363-novijevropejskij-bauhaus-evrokomisia-zapocatkovue-programu-dla-vidbudovi-ukraini.html>.

15. Паламарчук О. М. Регіональна соціоекологія: моделі об'єктів, закономірності, зв'язки. Матеріали Першої всеукр. конференції „Теоретичні та прикладні аспекти соціоекології”. У 2 т. Львів : ЛТУ НАН України. 1996. Т. 1. С. 189–191.

16. Потапенко С. А. Забезпечення відновлення та ревіталізації територій в Україні у повоєнний період. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/EURASIANSIENTIFIC-DISCUSSIONS-23-25.10.22.pdf>

17. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>.

18. Про засади державної регіональної політики: Закон України № 5323. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/225907.html>.

19. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

20. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011р. № 3038-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

21. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. №722/2019. URL : <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-taukrayina>.

22. Програма «U-LEAD з Європою». URL: <https://u-lead.org.ua/news/213>
23. Продуктивні сили економічних регіонів України / Б. М. Данилишин, Л. Г. Чернюк, О. В. Горська, М. І. Фащевський та ін.; за ред. Б. М. Данилишина. К. : ЗАТ „Нічлава”, 2000. 520 с.
24. Проект Стратегії національної екологічної політики на період до 2020 року від 03.02.2010 URL: <http://menr.gov.ua/documents/ProektStrategy.doc>.
25. Рада та громада або як залучати громадян до місцевого самоврядування. Посібник для працівників органів місцевого самоврядування / Н. Ільків, О. Карий, О. Кушнарєнко та ін.. К.: Академпрес, 2003. 132 с.
26. Реформу децентралізації необхідно продовжувати під час війни. URL: https://lb.ua/society/2023/04/28/553403_reformu_detsentralizatsii_neobhidno.html
27. Рогач О.Я., Белов Д.М. Зміна сучасної парадигми українського права в умовах військової агресії з боку РФ. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2022. Випуск 70(2). С. 136–141.
28. Саміт Україна – ЄС. URL: <https://www.dw.com/uk/samit-ukrainaes-pid-cas-vijni-ak-projsov-proso-domovilis/a-64608109>.
29. Сич О. А. Ревіталізація як складова стратегії розвитку міста. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економічна». 2020. Вип. 99. URL : <https://periodicals.karazin.ua/article/download>
30. Ткачук А., Третяк Ю. про відновлення та регіональний розвиток після війни. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/vidnovlennja-ukrajini-rehionalnij-aspekt.html>.
31. Тоффлер Е. Третя хвиля. К. : Вид. дім "Всесвіт", 2000. 480 с.
32. Чернюк Л. Г., Фащевський М. І. Методологічні основи визначення комплексного розвитку продуктивних сил регіону. Міжнародна Всеукраїнська конференція „Регіон у системі нових економічних і правових відносин”. Івано-Франківськ : Сіверсія, 1998. С. 113–117.
33. Abdulkadyrov A. S., Nakhalev V. Y., Nakhaleva S. S. High-Tech CluFigs as a Basis for Improving the Russian Defense Industrial Complex with Respect to Digitalization. *Industry Competitiveness: Digitalization, Management, and*

Integration. 2020. Vol. 1. P. 221–226.

34.Barber M. Three Paradigms of Public-Sector Reform. McKinsey & Company, London, 2007.

35.Christensen T. Post-NPM and Changing Public Governance. *Meij i Journal of Political Science and Economics*. 2012. N 1. P. 1–11.

36.Cook S. Rebuilding Ukraine after the War. Center for Strategic and International Studies. March 22, 2022. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023 123 URL: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-ukraine-after-war>.

37.Common Assessment Framework Good Practice Book / Adv. Dmitry Maslov. Regional Centre for Public Administration Reform of UNDP Bratislava Regional Centre, 2011. De Vries J. Is New Public Management Really Dead? // *OECD Journal on Budgeting*. 2010. Vol. 1.

38.De Vries M., Nemeč J. Public Sector Reform: an Overview of Recent Literature and Research on NPM and Alternative Paths. *The International Journal of Public Sector Management*. 2013. Vol. 26. N 1. P. 4–16.

39.Dunleavy P., Margetts H., Bastow S., Tinkler J. New Public Management is Dead – Long Live Digital-Era Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory* 2006. Vol. 16. N 3. P. 467–494.

40.Hood C. The Art of the State: Culture, Rhetoric and Public Management. Oxford, 1998. Maleyeff J. Improving Service Delivery in Government with Lean Six Sigma. *IBM Center for The Business of Government*, 2007.

41.Kettl D., Ingraham P., Sanders R., Horner C. Civil Service Reform. Building a Government That Works. Brookings Institution Press, 1996.

42.Osborne D., Gaebler T. Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector. Plume, 1993.

43.Pollitt C., Bouckaert G. Public Management Reform: A Comparative Analysis – *New Public Management, Governance*, and the Neo-Weberian State. 3 ed. Oxford, 2011.

44.Sachs J., Schmidt-Traub G., Kroll C., Durand-Delacre D., Teksoz K. (2017)

SDG Index and Dashboards Re- port 2017. URL: <http://www.sdgindex.org/assets/files/2017/2017-SDG-Index-and-Dashboards- Report--full.pdf> (дата обращения: 01.02.2023).

45.Seddon J. Freedom from Command and Control: A Better Way to Make the Work Work. Vanguard Education. 2003. Shiba S., Graham A., Walden D. A New American TQM: Four Practical Revolutions in Management. Portland, 1993.

46.Skelcher C., Flinders, M. et al Public Bodies Reform by the UK Government 2010-2013: *Initial Findings. Economic and Social Research Council. Birmingham, 2013 July.*

47.Tadjeddine K. A Duty to Modernize: Reforming French Civil Service. McKinsey & Company, April 2011.

48.Tanaka H. The Civil Service System and Governance. The Tokyo Foundation, August 27, 2009. Access: <http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2009/the-civil-service-system-and-governance>

49.The Past, Present and the Future of Public Administration in Central and Eastern Europe / Ed. by M. Vintar et al. Bratislava, 2013.

50.The Path to Reform for the Civil Service. Institute for Government, January 15, 2013.

51.UN Sustainable Development Solutions Network (SDSN) (с. а.) Official web-site. Режим доступа: [http:// unsdsn.org/](http://unsdsn.org/) (дата обращения: 11.12.2023).

52.UNDP (2017) Human Development Reports. Gender Inequality Index. URL: <http://hdr.undp.org/en/composite/GII> (дата обращения: 01.08.2023).

53.Wegrich K. Public management reform in the United Kingdom: great leaps, small steps and policies as their own cause. Goldfinch, S., Wallis, J., International Handbook of Public Management Reform. Edward Elgar Publishing, 2009.

ДОДАТКИ